

Kolikor bi poizkušal skleniti teh nekaj aktualnih pripisov k sicer znanim temam, se mi zdi umestna trditev (seveda brez predimenzioniranja in spričo še odprtih vprašanj ob razumljivi preudarnosti), da je nastal v tej drugi stopnji, če zberemo prej omenjene pomembnejše nove pojave v miselnosti, mentalni strukturi, dalje v vrednotenju posameznih dogajanj in prvin, vendarle dokaj stvaren in kvaliteten premik; zaradi tega je še bolj konkretna in brez izmikanj konfrontacija mogoča in da lahko ob obojestranski odprtosti in dobri volji rodi vsebinsko polnejše, pa tudi v primerjavi z razvojem v minulih nekaj letih hitrejša rezultate. To velja tudi za občutljivo območje stvarne narodnostne zaščite slovenske manjšine, pri čemer bi bilo mnenje, da ni bilo ničesar storjenega, prav tako zgrešeno kakor tudi podcenjevanje še preostalih težav ob izhodiščni ugotovitvi, da tempo pozitivnega razpleta na tem torišču, žal, še precej zaostaja, kar pa bo podrobneje tema drugega dela teh zapiskov.

(Se nadaljuje)

Dr. Janko Jeri

KRONIKA

KNJIŽEVNOST

SASA VUGA, ZARJAVELE MEDALJE. Na prvi pogled Zarjavele medalje* v vsem dosedanjem Vugovem literarnem opusu ne pomenijo nobenega bistvenega preobrata: avtor je še zmerom trdno zasidran v svojem primorskem svetu, v psihološki (in včasih tudi sociološki) fakturi njegovih oseb se še zmerom kaže nekakšno globoko intimno nagnjenje do tipološko nenavadnih ljudi (do takih, ki jih je slovenska literarna zgodovina pri naših realističnih pisateljih spred sto let označila s tērminom posebneži — seveda pa za Vugove junake te oznake ne gre uporabljati, saj se v njihovih tipoloških posebnostih ne kaže noben *domačijski folklorizem*, ta tipologija je več ali manj samo nujna posledica nas in naše stvarnosti), pisatelj uporablja še zmerom svojevrstni, nekolikanj baročno obarvani, a navzlic temu sočni jezik, ki je v današnji slovenski prozi precejšnja izjemnost. Vse te ugotovitve so sicer resnične, a so za pričujočo knjigo važne le toliko, kolikor nam pričajo o kontinuiteti Vugovega pisanja: njim nakljub pa je pri podrobnem prebiranju Zarjavelih medalj (poleg že omenjene kontinuiranosti) opaziti tudi zanimiv premik naprej, v še globlje, v še bolj kritično in brezkompromisno razčlenjanje nasprotij in anomalij našega časa. Drugače povedano: gre za večjo, za dragocenejšo in pomembnejšo pisateljsko angažiranost, za pogumno soočenje naše stvarnosti in Vugovega občutja le-te.

Tematsko Vuga zelo posrečeno postavlja most med našo polpreteklostjo in sedanjostjo, s tem ko se vseh šest osrednjih zgodb bolj ali manj direktno dotika obdobja, ki je v naši literaturi že precej obdelano, obdobja naše revolucije, obenem pa sega problematika skoraj vseh zgodb še naprej, v čas po osvoboditvi. Vugov odnos do revolucije pa je nekolikanj drugačen, kot smo ga bili vajeni iz večine del na to témo, saj se je zavestno vzdržal slehernega nepotrebne heroiziranja revolucije, njegov pisateljski namen je mnogo bolj osredo-

* Saša Vuga, Zarjavele medalje. Lipa 1966.

točen na razkrivanje vseh tistih dilem, ki jih je lahko ta polpreteklost ustvarjala v vsakem posamezniku, ki se je bil zanjo sicer zavestno opredelil, opredelil iz absolutno humanih vzrokov, saj je vedel, da je to edina pot v novo, boljše življenje, kljub tej zavesti pa je iz tega ali onega (subjektivnega, ponajvečkrat pa objektivnega) razloga včasih moral ravnati drugače, kakor mu je velevalo njegovo intimno človeško bistvo. Še bolj trpka pa so Vugova spoznanja o dilemah, ki jih isti ljudje (njegovi junaki namreč) doživljajo pozneje, potem ko je revolucije že konec, ko si prizadevajo najti svoje mesto v novi družbi in se to iskanje na lepem izkaže za problem, ki je skoraj nerešljiv, vsaj za junaške strelce s Kobilje glave. Čas jih je prehitel, v novih družbenih okoliščinah se ne znajdejo več. In to je tudi osrednje izpovedno sporočilo Zarjavelih medalj: dileme, ki imajo seveda tudi neko določeno psihološko pogojenost v ljudeh samih, s koncem vojne niso izginile, ampak so se nekako preobrazile, se transformirale v nove, z drugo človeško substanco, a ostale so vendarle. In prav v razkrivanju kontinuitete teh dilem je Vugova knjiga pogumno pisateljsko dejanje.

Z osrednjim problemom Zarjavelih medalj, s postavljanjem mostu med polpreteklostjo in sedanostjo, je tesno povezana tudi kompozicija knjige same: njeno osrednje vsebinsko jedro je šest zgodb šestih različnih ljudi, šestih strelcev s Kobilje glave, ki so bili vsi v službi revolucije (zgodbe so, kot smo že omenili, zasidrane bolj ali manj v vojnem času), nekaka vez med temi šestimi zgodbami, med temi šestimi individualnimi življenji, pa je polkovnik Marostar, heroj revolucije, ki pa ga je porevolucijski čas duševno zlomil. Marostarju se v mislih porajajo spomini na tovariše, ki so jim posamične zgodbe posvečene, in polkovnik skuša s povojne časovne perspektive ovrednotiti vse njihovo dejanje in nehanje, obenem pa prek njih oceniti tudi svoje življenje, svoje ideale, ki je z njimi šel v revolucionarni boj, pa svoje zgubljene iluzije, ki mu jih je prinesla osvoboditev. Tako postane Marostar neke vrste ključna oseba, več ali manj vpletena v dogajanje vseh šestih osrednjih zgodb, obenem pa se v njegovi usodi zrcalijo tudi usode vseh drugih glavnih oseb. Prav ta soodnostnost glavnih junakov Vugovih Zarjavelih medalj, njihova čvrsta povezanost (pa obenem individualna ločenost), vzdiguje pričujoči tekst nad zbirko novel v običajnem pomenu te oznake; Vuga ustvarja s svojo čvrsto, kompaktno kompozicijo literarni kompleks, ki se po svojih stilnih in oblikovnih značilnostih mnogo bolj bliža romanu kakor pa novelistični zbirki, čeprav po drugi strani spet ne bi mogli trditi, da so Zarjavele medalje pravi roman, kakor ga pojmuje na primer današnja poetika. Dokaz za to je tudi umetniška neizenačenost posameznih zgodb, saj se zdi, da avtentičnost, avtonomnost in umetniška prepričljivost Vugovega pisanja od zgodbe do zgodbe narašča: prvi dve sta še nekako v okvirih anekdotičnosti, čeprav imata obe precēj pasaž, ki so s pisateljskega gledišča zelo plastične (še posebej močno delujeta na bravca obe historični osebnosti, ki jima je v Dobrem Magu iz Vrem pa v Po smrti smo vsi patrioti odmerjena odločilna vloga), v ostalih štirih pa pristna pisateljska intenziteta bolj in bolj narašča, dokler ne doseže svojega monumentalnega vrha v pretresljivi zgodbi Ko je bog ptičke barval; izjemna človeška prepričljivost tega notranjega monologa, te štorije o preprostem borcu Menihlju, je pomembno literarno pričevanje, ki ne samo potrjuje Vugov pisateljski dar, temveč pretresa s svojo literarno dognanostjo, z močno kritično prenikavostjo, katere bistvo je *samo in edino zaupanje v človeško humanost*. Prav ta zgodba je

napisana s pisateljsko disciplino, na kakršno pri Vugi že zlepa nisem naletel: ena sama beseda ni odveč, v skupih besedah in opisih, ki dobivajo zmerom bolj nekakšno nadrealno, simbolno vlogo (med njimi je boj kokoši, mačke in podgane za Menihljev prst pravcata mojstrovina), dojame bravec vso psihološko celotnost Menihljeve osebe; in prav Vugovo psihološko in tipološko izoblikovanje Menihlja je najmočnejši dokaz za že omenjeno *nefolklornost* Vugovih »nenavadnežev«. Z malo manj pisateljske discipline, s precej drznimi, ostrimi časovnimi rezi, ki morebiti takojšnje razumevanje zgodbe celo otežujejo, je napisan Dvorec ranocelnikov, Pétkina zgodba, navzlic temu pa je njeno človeško jedro pomemben element knjige. In ista ugotovitev velja še za drugi dve zgodbi, za Rajni takrat (tekst, ki učinkuje predvsem z zelo plastično razčlenitvijo nekaterih protislovij našega časa) pa za Gosposodično Grde Noge.

Stilno in jezikovno pa so Zarjavele medalje v primeri s prejšnjimi Vugovimi teksti velik korak naprej; navzlic zgornjim pripombam je pisateljeva disciplina v pričujoči knjigi precej večja, kakor smo je bili vajeni poprej, prav tako se je umirilo tudi Vugovo jezikovno izrazje, izginila je skoraj do kraja maniristična eksaltiranost njegovega jezika iz prejšnjih del; res je sicer, da je tudi to pot Vugov jezik (kot smo ugotovili že uvodoma) svojevrsten, a to je zanj prej odlika kakor pa očitek. In prav to Vugovo krotenje svojega pisateljskega temperamenta, ki ga je mōč zaznati skoraj na vsaki strani Zarjavelih medalj, je verjetno vzrok, da se je Vugi posrečila tako zelo monolitna pisateljska zamisel, kakršna se kaže v Zarjavelih medaljah, da je s svojo izpovedjo posegel tako zelo globoko v resnico naše vsakdanjosti, z ostrino razgalil nekatere krinke, ki zakrivajo pravo bistvo te vsakdanjosti, obenem pa nam posredoval trpko spoznanje, da so tudi revolucije, ki svoje otroke pozablajo. Prav to miselno izhodišče je osnovna vodilna téma Zarjavelih medalj, saj oscilira v vseh zgodbah, v vseh usodah. In prav ta vodilna téma postavlja Vugov ciklus v sam vrh sodobne slovenske proze, kajti Zarjavele medalje so literarno pomemben in človeško dragocen obračun s časom, ki bi ga bilo treba čimprej spremeniti, pa z dilemami, ki bi morale čimprej izginiti iz našega življenja. Morebiti je v tej formulaciji najtočnejše zadet pomen najnovejše Vugove knjige.

Borut Trekman

MIMI MALENSEK, MINUTA MOLKA. Novi roman Mimi Malenškove Minuta Molka* zajema široko obdobje od začetka prve do konca druge svetovne vojne. Tak časovni razpon je za vsakega pisatelja kočljiva zadeva, posebno še v primeru, če svoje osebe močnejše postavlja v razmere in tudi o teh razmerah skuša izrehati svojo sodbo. Zaradi te velike časovne razsežnosti in časovno angažiranega koncepta je bila pisateljica prisiljena, da v romanu obravnava številne ter po intenziteti različne zgodovinske situacije na Slovenskem: prvo svetovno vojno, boj za Koroško, razmere med vojnama, nemški napad na Jugoslavijo, okupacijo, partizanstvo, internacijo in čas po osvoboditvi. Ta velika predimenzioniranost jo je privedla do eklekticizma; ta je razumljiv toliko, kolikor so vsi ti dogodki in situacije v romanu drugotnega pomena in kolikor je pisateljica prek njih hotela samo spremljati usodo svojega glavnega junaka. Vendar pa v romanu ni prave organske povezanosti med prikazovanjem indi-

* Mimi Malenšek, Minuta molka. Cankarjeva založba 1966.